KULTUR & NÖJE

Lars Landström Peter Carlsson

Kulturredaktör: Lars Landström, 0611-55 48 28, lars.landstrom@allehanda.se • Nöjesredaktör: Peter Carlsson, 0611-55 4817, peter.carlsson@allehanda.se

Stark krigsskildring

BÖCKER

Heydrich. Förintelsens arkitekt
Knut Kristofersen
Historia
Bonniers

■ Reinhard Heydrich var djävulen själv med tusentals mord på sitt samvete.

Heydrich var den som ledde Wanseekonferensen där planerna för den "slutliga lösningen" finslipades.

Det intressantaste med den här boken är ändå berättelsen om Hitlers styckning av Tjeckoslovakien.

En ålderstigen och feg statsledning föll till föga och det slutade med att Slovakien flirtade sig närmare Tredje Riket medan tjeckerna kuvades under ledning av massmördaren Heydrich.

Om Tjeckoslovakien valt att bjuda motstånd, hade man med viss sannolikhet stått emot tyskarna. 1938 var Tyskland långt ifrån färdigrustat medan Tjeckoslovaken, som kanske hade den största kunskapsnivån i Europa, var välrustat och välskyddat av bergskedjor som Karpaterna och Sudeterna.

Motståndsmännen och fallskärmsagenterna Josef Gabcik och Jan Kubis var utbildade i England och landade 1942 i sitt hemland med uppdraget att ta livet av Heydrich.

Det klarade man av, men hämnden blev fruktansvärd. Drygt 180 personer avrättades i byn Lidice och flera höggravida kvinnor skickades iväg till koncentrationsläger.

Den norske författaren Knut Kristofersen noterar att Frankrike inte lade två strån i kors för att hjälpa Tjeckoslovaken. Det gjorde egentligen inte heller England, men där tog man i alla fall emot tjeckiska motståndsmän som fick utbilda sig.

Än i dag har tjeckerna inte glömt det franska sveket.

EGON SUNDLÖF

Litteraturvetaren Erik Jonsson arbetar sedan några år tillbaka med ett bokprojekt i syfte att åsynliggöra norrländska författarskap och vidga begreppet Norrlandslitteratur. Här berättar han om två kvinnliga författare i Härnösand med egna röster.

Med ung, sund vrede

Den svenska ungdomslitteraturen är historiskt sett så pass stark att man måste förlåta de som ibland gallrar och glömmer. Icke desto mindre kan det vara intressant att vegetera bland det bortrensade, i synnerhet att gräva där man står. Kring den politiska peaken 1967-1971 bjöd Härnösand stad på två kvinnliga författare med minst sagt egna röster.

Doris Dahlin och Monica Kronlund var vid sina debuter endast 16 respektive 22 år gamla. Trots att deras böcker till ytan är väldigt olika ytan faller de in under samma kategori: "säregna men oumbärliga".

Den som känt sig vanmäktig att omdana skolans inre arbetssätt rekommenderas leta rätt på Doris Dahlins Ockupationsleken. Det är en liten bok på 100 sidor som fångar upp frustration och rädsla, men mest av allt den sinnesdödande långtråkighet som förevigades av dåtidens skolsystem. Det är tristess och väl invanda fraser men även Dominotabletter, snusbruna toalettbås och cigaretter som girigt sugs upp till sista tobaksflingan. Historien är löst baserad på författarens egen skoltid vid Ångströmsskolan i Härnösand (nuvarande Härnösands gymnasium) och handlar om sjutton högst individuella svenska gymnasieelever som upptäcker att deras förment demokratiska utbildningssystem trots allt är ganska auktoritärt.

MONICA KRONLUND:
"Man spelar idiot för att smälta in i miljön, men inget stämmer och man får ångest."

ERIK JONSSON:
"Med sund vrede visar författaren att det inte finns något sådant som rebeller utan orsak"

Med sund vrede visar författaren att det inte finns något sådant som rebeller utan orsak.

Här är det inte tal om ett uppror mot undervisade i sig, utan mot vad som undervisas. Hon vill göra skolan till vad den egentligen utger sig för att vara, en skola där elever inte behandlas som inlärningsmaskiner utan som tänkande varelser.

I en intelligent och förbluffande driven stil beskriver Dahlin hur kamraterna försöker få igång ett samtal med lärarna och rektorn men misslyckas, varpå de ockuperar en icke färdigbyggd småskola. Polisen griper in, näsor springer i blod och hårtestar lossnar.

Dessutom får de uppleva allmänhetens negativa reaktion på deras demokratiseringsförsök då människorna i staden kallar dem för ligister och lokaltidningen ger felaktiga referat om händelserna. Allt går fel.

Härnösand var vid tiden en av Sveriges mest borgerliga städer. Här fanns andra personer och andra arbetsplatser än i till exempel Kramfors som var en betydligt mer politisk ort. Därför fann förlaget Raben & Sjögren den klokast att vänta till Dahlin gått ut gymnasiet innan Ockupationsleken trycktes – så att hon överhuvudtaget skulle få ut ett betyg. Författaren var ung och uttalade sig oförskräckt, i TV:s Kvällsöppet såväl som i dagspressen. Trots att romanen sedan kom ut på danska och engelska följde ett längre uppehåll från det skönlitterära skrivandet. Först 36 år senare kom den sedermera kritikerrosade romanen Skammens boning.

Doris Dahlin i Härnösand debuterade som 16-åring med en ungdomsroman Ockupationsleken. Först 36 år senare kom den sedermera kritikerrosade romanen Skammens boning. FOTO: PRIVAT

Hon Monica Kronlund är perspektiven de omvända. Hon skriver att resonansen fattas och att ungdomligt politiskt engagemang är en ursäkt för flockbeteende, bara ett sorgligt identitetssökande.

I Hallå? Dra åt helvete! är världen kall och ytlig. Det enda sättet för dig att hävda din person är genom att följa marknadens regler. "Man spelar idiot för att smälta in i miljön, men inget stämmer och man får ångest".

Handlingen kretsar kring karaktären Kii som lämnar Ångermanland för Stockholm tillsammans med vännen Nea (för övrigt modellerad efter dåvarande vännen och författaren Margareta Sarri). Hon arbetar som modell, dricker kaffe ur pappersmuggar, använder Vicci skönhetsmedel och röker Fond i mängder, men framför allt festar hon och träffar äldre män.

Stilen är jagad och påtagligt färgad av samtida popkultur. Utrop som "Screem!!", "Bam-Bam-Bam!", "Ooow. Ooohw" varvas med korta melankoliska insikter om hur ens tomma jag slår emot en då konfrontationerna aldrig utvecklas. Samtidigt står omvärlden där med sina frågor och förmaningar: är du en psykofarmatisk tablettkvarn, kronisk neurotiker, nymfoman, ungdomsalkoholist, emotionellt underutvecklad eller kanske bara relationsstörd?

Boken kom ut på Bonniers och sålde slut på bara något halvår men Kronlund blev liksom Dahlin kvar inom andra verksamheter. Trots att deras sejourer inom ungdomslitteraturen bara varade under korta, intensiva perioder har de med största sannolikhet varit viktiga för en viss skara läsare, kanske inte för många, men för dessa få har de betytt desto mer.

ERIK JONSSON